

Дослід Штерна. Рівновага фаз та фазові переходи

Коротко про головне:

Швидкість руху молекул вперше була експериментально визначена Отто Штерном у 1920 році.

Установка для дослідження Штерна складалася з двох циліндрів, що мають спільну вісь: великого та маленького, у якому була прорізана тонка щілина.

Рис. 1 Зовнішня будова установки Штерна

Джерело - Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти ст 167

Платинова нитка, покрита шаром срібла, підключена до зовнішнього джерела напруги, була закріплена на осі в меншому циліндрі. Коли на нитку подавалася напруга, то атоми срібла випаровувалися і деякі з них у результаті хаотичного руху потрапляли в щілину.

Після того, як молекули покидають маленький циліндр, вони осідають на внутрішній поверхні великого циліндра. Щоб зменшити кількість зіткнень із молекулами повітря, обидва циліндри були поміщені у вакуум.

Коли циліндри нерухомі, срібний слід у вигляді тонкої смужки з найбільшою товщиною посередині утворювався на стінці великого циліндра якраз навпроти щілини. Проте коли циліндри починають обертатися з однаковою кутовою швидкістю, срібний слід зміщується.

Крім того, ширина смужки ставала більшою. Якби молекули переміщалися миттєво, то вони б збиралися навпроти щілини, але кожна молекула має певну швидкість руху. Коли вона вилітає із щілини, то осідає на поверхні великого циліндра з невеликим зміщенням.

Адже зовнішній циліндр встигає повернутися на певний кут за той час, що молекули летять до нього від щілини у внутрішньому циліндрі. Чим швидше рухаються молекули, тим ближче до положення навпроти щілини вони осядуть.

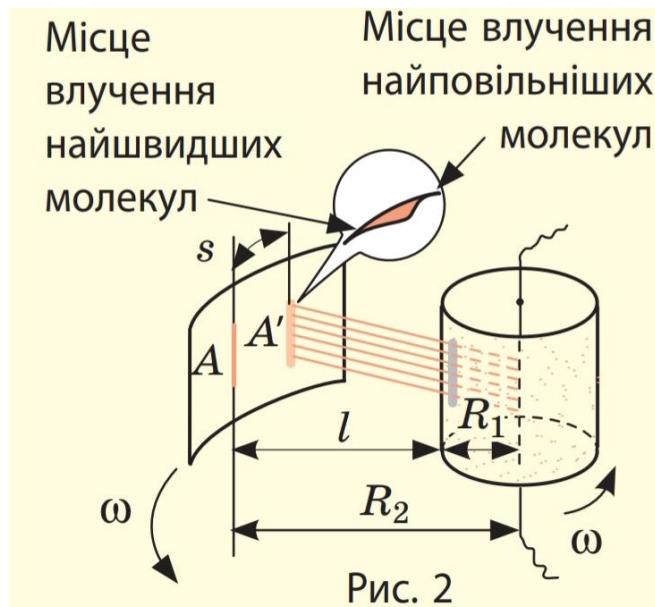

Рис. 2 Результат дослідження Штерна

Джерело - Фізика (рівень стандарту, за навчальною програмою авторського колек-

тиву під керівництвом Локтева В. М.) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти ст 167

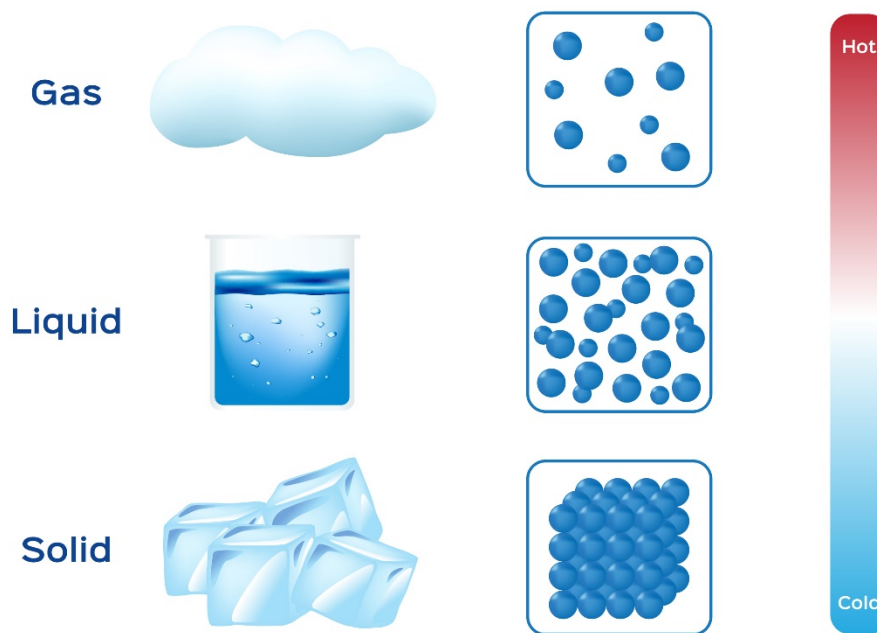
Існує 3 фазових стани: **газоподібний, рідкий та твердий кристалічний.**

У газоподібному стані відстань між молекулами набагато більша, ніж їхній розмір. Газ завжди займає всю посудину, у яку його помістили, незалежно від кількості його молекул. Якщо подіяти на газ зовні, то можна легко змінити його форму та об'єм.

У рідинах відстань між молекулами приблизно дорівнює їхньому розміру. Положення молекул не фіксоване, вони коливаються навколо певного положення рівноваги, а час від часу навіть швидко переходять у інше. Тому рідини змінюють форму, але зберігають об'єм.

У твердих речовинах відстань між молекулами приблизно дорівнює їхньому розміру. У кожній молекулі є своє положення рівноваги,

навколо якого вона коливається впродовж тривалого часу. Упорядковані молекули разом утворюють кристалічну ґратку. Тому тверді тіла зберігають свої форму та об'єм.

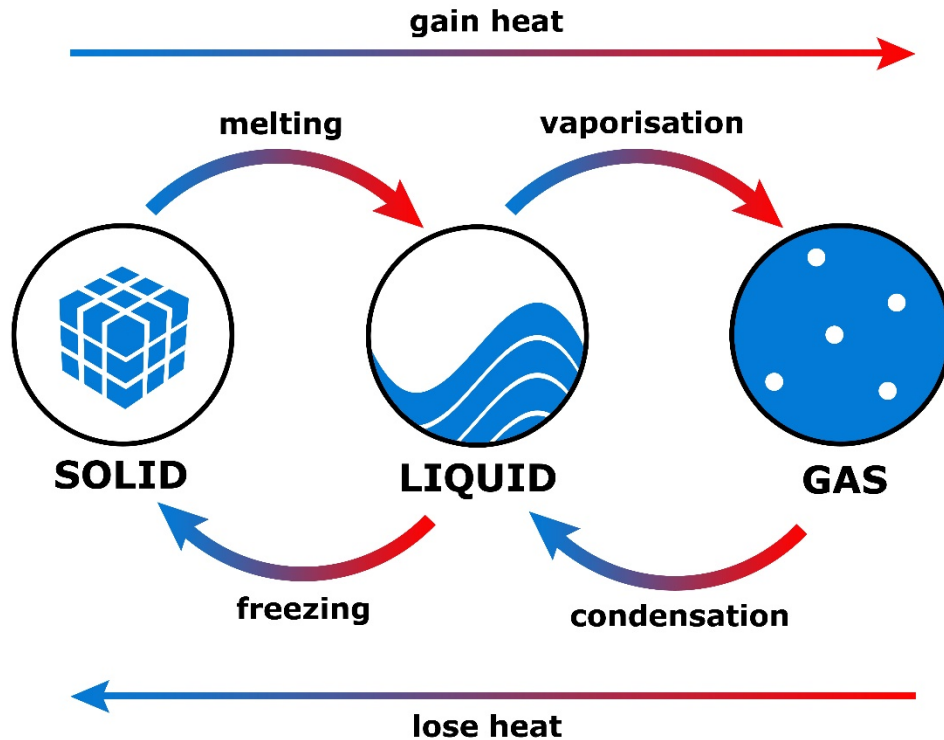
STATES OF MATTER

Перехід із твердого стану в рідкий називаємо **плавленням**, перехід від рідини до газу – **пароутворенням**, перехід від газу до рідини – **конденсацією**, а перехід від рідини до твердого тіла – **кристалізацією**.

Плавлення та кристалізація завжди відбуваються за однакової температури. Пароутворення в рідинах відбувається постійно, адже найшвидші молекули можуть прорватись через плівку поверхневого натягу і вилетіти з об'єму рідини.

Там, за межами об'єму, ці самотні молекули утворюють газ. Але із нагріванням швидкість молекул збільшується, а отже, і інтенсивність пароутворення теж. Найбільш інтенсивно

пароутворення проходить за температури кипіння. Кипіння та конденсація – також відбуваються за однакової температури. Який із двох фазових переходів відбудеться, залежить від того, отримує речовина енергію чи віддає.

Аморфні тіла – це тверді тіла, що не мають кристалічної ґратки, але є доволі міцними і важко змінюють свій об'єм. Вони не мають сталої температури плавлення: зі збільшенням температури аморфні тіла стають більш текучими і з часом їх майже неможливо відрізнити від в'язких рідин.

Додаткова інформація:

За деяких умов тверді речовини перетворюються одразу в газ, оминаючи рідкий стан. Такий фазовий перехід називаємо *сублімацією*. Пропонуємо ознайомитися з експериментальними прикладами сублімації та інших фазових переходів за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=ydBcvY2Omkc&ab_channel=AlexLochoff

Крім твердого, рідкого і газоподібного фазових станів, у Всесвіті існує ще один – *плазма*. Плазма – це частково, або повністю йонізований газ, і в земних умовах ми з ним стикаємося не часто (наприклад, плазма утворюється в газових розрядах чи в язиках полум'я). Але плазма є найпоширенішим фазовим станом у всьому Всесвіті. Більше дізнатися про плазму можна за посиланнями: https://www.youtube.com/watch?v=zqzWfguYj1c&t=183s&ab_channel=MonsterBox
https://www.youtube.com/watch?v=94tReSbyPYc&ab_channel=FuseSchool-GlobalEducation

Завдання для самостійної роботи:

Фазові переходи відбуваються за різних температур для різних речовин. Пропонуємо підготувати мультимедійну презентацію про речовини з екстремальними температурами фазових переходів. Наприклад, метал із найменшою температурою плавлення чи рідина з найнижчою температурою кристалізації.